

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«ТЭЭЛИНСКАЯ ВЕЧЕРНЯЯ (СМЕННАЯ) ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА»
СЕЛА ТЭЭЛИ МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
«БАЙ-ТАЙГИНСКИЙ КОЖУУН РЕСПУБЛИКИ ТЫВА»

Рассмотрено
на заседании МО
протокол № 1
«01» 09 2021 г

Принята на
педагогическом совете
Протокол № 1
«06» 09 2021 г

Утверждаю
директор школы
Сайын-Маадыр С.Д.

«01» 09 2021 г

Заведующий ШКОЛЫ

Рабочая программа учебного предмета

Тувинский язык, 10, 11, 12 классы

название учебного курса, для изучения которого написана программа

Сонай Маяна Пугачевевна

Фамилия, имя, отчество, разработчика программы

учитель родного языка и литературы

должность, квалификационная категория

Тээли, 2021

Тайылбыр бижик.

Кижиниң төрөөн дылы – чүгле ооң иезиниң дылы эвес, ол дылга чугаалап турар бүгү чоннуң дылы. Дыл тускай аймак-сөөк улус, чижээ, нация болурун база бир кол демдээ болбушаан, бүгү национал культураның үндезини болур. Дылда чоннуң бүгү-ле үнелиг байлаа сиңниккен. Сайзыраңгай, хөй функциялыг дыл кижилерниң мөзүлүг, чаагай сеткилдиг, келир үеге бүзүрелдиг кылдыр кижизиттинеринге улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш тыва чоннуң, тыва школачыларның кол сорулгазы болза төрөөн дылдың байлаан сиңгээдип ап, ону камнап, байыдып, аңаа чоргаарланып, янзы-бүрү бокталдырышышкындан чайладып, арыг эдилээри болур. Бо кол сорулганы боттандыраары төрөөн дылды школага чедишкинниг башкылаарындан база улуг хамаарылгалыг.

Ындыг болганда, школачыларның төрөөн чугаазын сайзырадыр, оларның төрөөн чугаазын сайзырадыр, оларның төрөөн дылының сүүзүнүн-байлаан сиңгээдип алырынга деткимче көргүзөр, оларны амыдыралга белеткээр талазы-биле тыва дылдың деңнелге чок ачы-хавыяалыын школа удуртукчулары-даа, башкылар-даа уттуп болбас, тыва дыл болгаш литератураны школага чедишкинниг өөредир – күрүне чергелиг чугула айтырыг, оларны өөредиринге кандыг-даа кызгадашкын турбас ужурлуг.

10 класска тыва дыл программанын Тыва Республиканын Өөредилге яамызынын *«5-11 класстарга Программалар. Тыва дыл. Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Тыва аас чогаалы болгаш литература»* деп күрүне стандарттарынга дүүштүр кылган өөредилге программасынга үндэзилеп тургустунган.

Тыва школаларга, өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредир уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын сиңгээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдын дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

10-гу класска тыва дылды өөредириниң сорулгалары.

- өөреникчилерниң 5-9 класстарга фонетика, графика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага алган билиглерин улам ханыладып системажыдар;
- шын бижиириниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чанчылдарын быжыглаар;

- өөреникчилерниң харылзаалыг чугаазын сайзырадырының айтырыгларын улам делгемчидип, чедип алган мергежилдерин, чаңчылдарын быжыглаар;
- өөреникчилерге литературлуг дылдың нормаларын шингээттирер, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаа культуразын улам бедик чадаже көдүрер;
- төрөөн дылынга ынак болгаш камныг, сонuurгалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;
- оларның билиглерни боттары чедип алырынче чүткүлүн деткип, ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле хууда ажылдап билиринге чаңчыктырар;
- дыл материалын ажыглап, өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл, экология болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраар.

Өөрөдилге планында эртемниң туружу:

Өөрөдилге ному: Ойдан-оол А.К., Ондар Б.К., Доржу К.Б., Е. М. Куулар Тыва дыл 10-11 класс. Кызыл – 2007ч.

Нииитизи-биле бүдүн чылда шупту 35 шак. Неделяда 1 катап кээр. Оон иштинде чугаа сайзырадылгазы – 4 шак, хыналда ажылдар – 3 шак

10-гу клазынга тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу.

10 класска тыва дыл өөрөдириниң бо программазын республикада төрөөн дыл башкылаашкынның нити байдалын, 9 класска дооскан өөреникчилерниң билиглериниң, мергежилдериниң, чаңчылдарының деңнелин сайгарып, оларның шингээдип албайн турар темаларын колдады кирип, чамдык дургужулгалыг башкыларның болгаш методистерниң, дыл эртемденнериниң, 5-9 класстарның өөрөдилге номнарының, тыва дыл программазының авторларының сүмелеринге, саналдарынга даянып кылган. Оон ыңай өске девискээрлерде түрк дылдыг школаларның төрөөн дылын ханыладыр өөрөдириниң программаларын база ажыглаан.

10 класска «Фонетика», «Лексика», «Фразеология», «Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы», «Морфология» деп темаларны катаптап системажыдар. Дылды ажыглаарының практиктиг айтырыгларын база ол темаларны өөрөдири-биле чергелештир улуг блоктар кылдыр берген: «Дыл дугайында билиг», «Лексика, фразеология, чугаа культуразы» дээш о.ө.

10-гу класска тыва дыл эртемни өөрөдириниң кол угланыышкыны, негелделери.

Программаның кол угланыышкыны – школага тыва дыл эртемни (курузун) өөрөдириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы,

грамматика(морфология) дугайында билиглер, шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин шын салырының чанчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чанчылдарын, дыл дугайында чамдык билиглерни киирген.

Төрээн дылдың бо курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртеминиң база амгы үеде дыл эртеминиң чедишкиннерин барымдаалап тургускан.

Төрээн дыл башкыларының ажылының **кол уг-ший** өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чанчыктырар, оларның чугаазын, боданыр аргаларын сайзырадыры болур. Програмада өөредилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнгейни угландырган.Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүнде ону чорударына тускай шактар көрдүнген.

Программаның **кол негелдези** – тыва дыл кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чангыс аай харылзаалыг чорудары.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Тыва дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, аудио, видео, ИКТ-ни ажыглаары чугула. Орус, даштыкы, тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын ажыглаары. Сөс курлавырларын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгейлиг болур. Методиктиг удуртулгалар, чаа дузаламчы, чаа технологиялар-биле ажылдаар. Чедишкинниг ажылдың бир барымдаазы – өөреникчининг кадыкшылын, культуразын камгалаары, амыдыралга боду чогаадыкчы туруштуг болурун назы-харын, хууда онзагай талаларын барымдаалап кижизидери шынарлыг болур. Школаның Уставына болгаш Лицензиязынга, ада-иелерниң күзел-негелдеринге, башкының профессионал мергежилинге дүүштүр өөредилге-кижизидилге ажылы Өөредилге программаларына даянган.

Бугу номнар вариантылыг өөредилгениң бот-тускайлаң идепкейлиг (лично-деятельный), психологтук, дидактиктиг, методиктиг чаңгыс аай негелдеге дүүштүр сайзырадырына таарыштырган болгаш ТР-ниң Өөредилге яамызынга деткээн.

10-гу класска тыва дыл эртемине хыналда ажылдарның үнелели.

Хыналда ажылдарның сөзүглелдери амгы үениң негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларның назы-харына, өөрөнгөн темаларына, амыдыралчы чижектерге дүүшкек болуру албан. Хевирлерин башкы ыяп-ла уругларның билииниң, кадыкшылының, өөрөнгөн темаларының аайы-биле таарыштыр шилип алыр.

**10-гу классты доозуп тура, өөреникчинин чедип алыр ужурлуг чаңчылдары
болгаш мергежилдери.**

10-гу классты доозуп тура, өөреникчи дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алыр ужурлуг.

Сөстөрнүн лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектеринин аайы-биле сайгарылгазын, ийи чугула кезигүннүг домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылып билир.

Чүве ады, сан ады, демдек адын сөзүглелден тып, танып билир.

Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Орфографиядан. Сөстөрдө 1-10 класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар.

Пунктуациядан. Домактарда өөрөнгөн дүрүмнеринге бижик демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билир.

Календарь – темалыг планнаашкын

Клазы: 10

№	Өөренир темалар	Шагы	Үези	
			план ёзугаар	Херек кырында
Дыл дугайында билиг – 7				
1.	Тыва дыл – түрк дылдарның бирээзи.	1		
2.	Өске түрк дылдарның аразында тыва дылдың туружу.	1		
3.	Хыналда диктант «Ойнап тур бис»	1		
4.	Частырыглар-биле ажыл	1		
5.	Тыва дылдын ниитилел хүлээлгелери	1		
6.	Орхон-енисей бижии – түрктернин өгбелеринин бижии.	1		
7.	Бижиктиг тураскаалдар.	1		
8.	ЧСК Тоөгерики стол «Баштайгы башкым дугайында сактыышкын»	1		
9.	Амгы тыва дылдың ажыглаттынып турар хевирлери.	1		
10.	Тыва дылдың диалектилеринин бөлүктээшкини	1		
Лексика болгаш фразеология – 14				
11.	Сөстүн лексиктиг болгаш грамматиктиг уткалары.	1		
12.	Практиктиг ажылдар: лексиктиг сайгарылга	1		
13.	Сөстүн дорт, доора болгаш көжүргөн утказы	1		
14.	Практиктиг ажылдар: лексиктиг сайгарылга	1		
15.	Хыналда ажыл.	1		
16.	Частырыглар-биле ажыл	1		
17.	ЧСК. Эдертиг «Элик оглу»	1		
18.	Сөстөрнин уткалыг харылзааларынын аайы-биле болуктери.	1		

19.	Чангыс болгаш хөй уткалыг сөстөр.	1		
20.	Омонимнер	1		
21.	Синонимнер	1		
22.	Антонимнер	1		
23.	Практиктиг ажылдар: лексиктиг сайгарылга	1		
24.	ЧСК Харылзаалыг чугаа «Хүн чуруму»	1		
25.	Лексиканы тывылганынын аайы-биле бөлүктээри: ниити турк лексика, үлегерлээн сөстөр	1		
26.	Лексиканы ажыглалынын аайы-биле бөлүктээри: Ховар ажыглалдын сөстери: архаизмнер, историзмнер, неологизмнер.	1		
27.	Кызыгаарлыг ажыглалдын сөстери: терминнер, мергежил сөстөр, жаргонизмнер, диалектизмнер	1		
28.	Практиктиг ажылдар: лексиктиг сайгарылга	1		
29.	Частырыглар-биле ажыл. Онзагай ажыглалдын сөстери: табу, эвфемизмнер.	1		
30.	Тыва ономастика	1		
31.	Фразеология	1		
32.	ЧСК. Эдертиг «Кымыскайктар»	1		
33.	Хыналда диктант «Таңды кежи»	1		
34.	Частырыглар-биле ажыл.	1		
35.	Өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары	1		

11-ги класска тыва дылды өөрөдиринин сорулгалары.

- өөреникчилерниң 5-9 класстарга фонетика, графика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага алган билиглерин улам ханыладып системажыдар;

- шын бижииринин, бижик демдектерин шын салырынын быжыг чанчылдарын быжыглаар;

- өөреникчилерниң харылзаалыг чугаазын сайзырадырынын айтырыгларын улам делгемчидип, чедип алган мергежилдерин, чаңчылдарын быжыглаар;

- өөреникчилерге литературлуг дылдың нормаларын шингээттирер, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаа культуразын улам бедик чадаже көдүрер;

- төрөөн дылынга ынак болгаш камныг, сонуургалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;
- оларның билиглерни боттары чедип алырынче чүткүлүн деткип, ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле хууда ажылдап билиринге чаңчыктырар;
- дыл материалын ажыглап, өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл, экология болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандырар.

Өөредилге планында эртемниң туружу:

Өөредилге ному: Ойдан-оол А.К., Ондар Б.К., Доржу К.Б., Е. М. Куулар Тыва дыл 10-11 класс. Кызыл – 2007ч.

Ниитизи-биле бүдүн чылда шупту 35 шак. Неделяда 1 катап кээр. Оон иштинде чугаа сайзырадылгазы – 3 шак, хыналда ажылдар – 3 шак

11-ги клазынга тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу.

11 класска тыва дыл өөредириниң бо программазын республикада төрөөн дыл башкылаашкынның нити байдалын, 9 класска дооскан өөреникчилерниң билиглериниң, мергежилдериниң, чаңчылдарының деңнелин сайгарып, оларның шингээдип албайн турар темаларын колдады кирип, чамдык дургужулгалыг башкыларның болгаш методистерниң, дыл эртемденнериниң, 5-9 класстарның өөредилге номнарының, тыва дыл программазының авторларының сүмелеринге, саналдарынга даянып кылган. Оон ыңай өске девискээрлерде түрк дылдыг школаларның төрөөн дылын ханыладыр өөредириниң программаларын база ажыглаан.

11 класска «Фонетика», «Графика», «Орфоэпия», «Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы», «Морфология» деп темаларны катаптап системажыдар. Дылды ажыглаарының практиктиг айтырыгларын база ол темаларны өөредире-биле чергелештир улуг блоктар кылдыр берген.

Фонетиканы ханыладыр катаптап тура, тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннериниң сөстүң аңгы-аңгы туруштурунга чоруур үннерниң адаттынар аянын шын билип алганындан оларны бижикке демдеглээри дорт хамаарылгалыын деңнээр, удур-дедир деңнээр аргаларны, фонетиктиг, орфоэптиг сайгарылгаларны болгаш өске-даа практиктиг ажылдарны чорудуп тургаш, ханы билиндирер. Чижээ: тон, доң деп сөстерниң эгезинде дүлей үннү т-биле, ийигизинде кошкак дүлей үннү д-биле бижиир деп дүрүмчүтүнген.

Орфоэпия (шын адалга) талазы-биле ажылды диалект нептерөөн черлерде школаларга доктаамал ажылды чорудар. Диалектилер аайы-биле ылгалдыг адаттынар сөстерни литературлуг дылдың нормазынга дүүштүр адаарынга чаңчыктырар.

Орфография (шын бижилге) талазы-биле айтырыгларны ханыладыр катаптаар сорулга-биле оларны кириген. 11 класска системажыдып ханыладыр өөредир-биле «Сөс тургузуу, сөс чогаадылгасы болгаш орфография. Чугаа культуразы» деп бөлүктү улуг блок кылдыр берген. Маңаа сөстүң уткалыг кезектерин тодарадып, бот-боттарындан ылгап, оларның сөскө кандыг утка кирип чоруурун тайылбырлап билиринге чаңчыктырар, чогаадылга болгаш өскертилге кожумактарының шын бижилгезин шингээттирер. Сөс чогаадылгасы – дылдың сөс курлавырының байыырының оруу дээрзин тыва дылдың бодунуң ишитики аргаларына даянгап, чаа сөстөрнүң тыптыр аргаларын көргүзүп тургаш бадыткаар.

11 класстың программасында чугаа кезектерин аңгы блок кылдыр кириген. Ынчангаш оларга хамаарышкан грамматиктиг хевирлерни чугаазына делгеренгей ажыглаарына өөреникчилерни чаңчыктырар, оларның словарь курлавырын чаа-чаа сөстөр-биле байыдар, ук сөстөрнүң шын бижилгезин шингээттирер, домакка чугаа кезектеринин кол рольдарының дугайында алган билиглерин ханыладыр.

11-гу класстың тыва дыл эртеминин утказы болгаш тургузуу ниити өөредилге программасының негелделеринге дүгжүп турар.

11-ги класска тыва дыл эртемин өөредиринин кол угланышкыны, негелделери.

Программаның кол угланышкыны – школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредиринин программасында фонетика, сөс чогаадылгасы, грамматика(морфология) дугайында билиглер, шын бижириинин болгаш бижик демдектерин шын салырының чанчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чанчылдарын, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген.

Төрөөн дылдың бо курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртеминин база амгы үедө дыл эртеминин чедииникиннерин барымдаалап тургускан.

Төрөөн дыл башкыларының ажылының **кол уг-шин** өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның чугаазын, боданыр аргаларын сайзырадыры болур. Программада өөредилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнгейни угландырган. Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүндө ону чорударына тускай шактар көрдүнгөн.

Программаның **кол негелдези** – тыва дыл кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чангыс аай харылзаалыг чорудары.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Тыва дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, аудио, видео, ИКТ-ни ажыглаары чугула. Орус, даштыкы, тыва

чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын ажыглаары. Сөс курлавырларын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгейлиг болур. Методиктиг удуртулгалар, чаа дузаламчы, чаа технологиялар-биле ажылдаар. Чедииникиниг ажылдың бир барымдаазы – өөреникчиниң кадыкшылын, культуразын камгалаары, амыдыралга боду чогаадыкчы туруштуг болурун назы-харын, хууда онзагай талаларын барымдаалап кижизидери шынарлыг болур. Школаның Уставынга болгаш Лицензиязынга, ада-иелерниң күзел-негелдеринге, башкының профессионал мергежилдинге дүүштүр өөредилге-кижизидилге ажылы Өөредилге программаларынга даянган.

Бугу номнар вариантылыг өөредилгениң бот-тускайлаң идепкейлиг (лично-деятельный), психологтук, дидактиктиг, методиктиг чаңгыс аай негелдеге дүүштүр сайзырадырынга таарыштырган болгаш ТР-ниң Өөредилге яамызынга деткээн.

11-ги класска тыва дыл эртемине хыналда ажылдарның үнелели.

Хыналда ажылдарның сөзүглелдери амгы үениң негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларның назы-харынга, өөрөнгө темаларынга, амыдыралчы чижектерге дүүшкөк болуру албан. Хевирлерин башкы ыяп-ла уругларның билииниң, кадыкшылының, өөрөнгө темаларының аайы-биле таарыштыр шилип алыр.

11-ги классты доозуп тура, өөреникчиниң чедип алыр ужурлуг чаңчылдары болгаш мергежилдери.

11-ги классты доозуп тура, өөреникчи дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алыр ужурлуг.

Сөстөргө лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектериниң аайы-биле сайгарылгазын, ийи чугула кижигүннүг домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылып билир.

Чүве ады, сан ады, демдек адын сөзүглелден тып, танып билир.

Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтук демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Орфографиядан. Сөстөргө 1-10 класстарга өөрөнгө шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар.

Пунктуациядан. Домактарда өөрөнгө дүрүмнеринге бижик демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билир.

Календарь – темалыг планнаашкын

Клазы: 11 «А»

№	Өөренир темалар	Шагы	Үези	
			план ёзугаар	Херек кырында
Фонетика, графика, орфоэпия – 9				
1.	Ажык болгаш ажык эвес үннернин бөлүктээшкени.	1		
2.	Ажык үннернин аяннажылгазы.	1		
3.	Хыналда диктант «Чаашкын»	1		
4.	Частырыглар-биле ажыл	1		
5.	Үннернин чидери болгаш оон түннелдери.	1		
6.	Сөс иштингге туружунун аайы-биле үннернин өскерли бээри.	1		
7.	ЧСК. Дыннадыг «Тыва бижиктин тывылганы»	1		
8.	Протеза, эпитеза, эпентеза.	1		
9.	Графика. Алфавит.	1		
10.	Ъ болгаш Ъ демдектерни хереглээри.	1		
11.	Слог. Ударение.	1		
12.	Сөстү шын көжүрери.	1		
Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы – 6				
13.	Сөстөрнин уткалыг кезектери.	1		
14.	Хевир тургузар кожумактар.	1		
15.	Хыналда диктант	1		
16.	Частырыглар-биле ажыл	1		
17.	Өскертилге кожумактары	1		
18.	Дөс дугайында билиг.	1		
19.	Морфологтуг, синтаксистиг болгаш хурааңгайлаашкын аргазы	1		
20.	Практиктиг ажылдар: сөс тургузуунга сайгарылгалар	1		

21.	ЧСК. Созуглел-биле ажыл «Ава сеткили»	1		
Морфология – 11				
22.	Тускай чугаа кезектери.	1		
23.	ЧСК. Дыннадыг «Ак чемнер»			
24.	Чуве ады.	1		
25.	Демдек ады.	1		
26.	Сан ады.	1		
27.	Кылыг сөзүнүн наклонениелери.	1		
28.	Наречие.	1		
29.	Ат орну, оон бөлүктери.	1		
30.	Дузала чугаа кезектери.	1		
31.	Эдеринчи, эвилел, артынчы.	1		
32.	Аян сөзү.	1		
33.	Практиктиг ажылдар: морфологтук сайгарылга	1		
34.	Хыналда диктант «Шагар-оьтта шалын»	1		
35.	Частырыглар-биле ажыл.	1		

Календарь – темалыг планнаашкын

Клазы: 11 «Б»

№	Өөренир темалар	Шагы	Үези	
			план ёзугаар	Херек кырында
Фонетика, графика, орфоэпия – 9				
1	Ажык болгаш ажык эвес үннернин бөлүктээшкени.	1		
2.	Ажык үннернин аяннажылгазы.	1		
3.	Хыналда диктант «Чаашкын»	1		
4.	Частырыглар-биле ажыл	1		
5.	Үннернин чидери болгаш оон түннелдери.	1		
6.	Сөс иштинге туружунун аайы-биле үннернин өскерли бээри.	1		

7.	ЧСК. Дыннадыг «Тыва бижиктин тывылганы»	1		
8.	Протеза, эпитеза, эпентеза.	1		
9.	Графика. Алфавит.	1		
10.	Ъ болгаш Ъ демдектерни хереглээри.	1		
11.	Слог. Ударение.	1		
12.	Сөстү шын көжүрери.	1		
Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгасы – 6				
13.	Сөстөрнин уткалыг кезектери.	1		
14.	Хевир тургузар кожумактар.	1		
15.	Хыналда диктант	1		
16.	Частырыглар-биле ажыл	1		
17.	Өскертилге кожумактары	1		
18.	Дөс дугайында билиг.	1		
19.	Морфологтуг, синтаксистиг болгаш хураангайлаашкын аргазы	1		
20.	Практиктиг ажылдар: сөс тургузуунга сайгарылгалар	1		
21.	ЧСК. Созулгел-биле ажыл «Ава сеткили»	1		
Морфология – 11				
22.	Тускай чугаа кезектери.	1		
23.	ЧСК. Дыннадыг «Ак чемнер»			
24.	Чуве ады.	1		
25.	Демдек ады.	1		
26.	Сан ады.	1		
27.	Кылыг сөзүнүн наклонениелери.	1		
28.	Наречие.	1		
29.	Ат орну, оон бөлүктери.	1		
30.	Дузалал чугаа кезектери.	1		
31.	Эдеринчи, эвилел, артынчы.	1		
32.	Аян сөзү.	1		

33.	Практиктиг ажылдар: морфологтут сайгарылга	1		
34.	Хыналда диктант «Шагар-оьтта шалын»	1		
35.	Частырыглар-биле ажыл.	1		

Календарь – темалыг планнаашкын

Клазы: 11 «В»

№	Өөренир темалар	Шагы	Үези	
			план ёзугаар	Херек кырында
Фонетика, графика, орфоэпия – 9				
1	Ажык болгаш ажык эвес үннернин бөлүктээшкени.	1		
2.	Ажык үннернин аяннажылгазы.	1		
3.	Хыналда диктант «Чаашкын»	1		
4.	Частырыглар-биле ажыл	1		
5.	Үннернин чидери болгаш оон түннелдери.	1		
6.	Сөс иштингге туружунун аайы-биле үннернин өскерли бээри.	1		
7.	ЧСК. Дыннадыг «Тыва бижиктин тывылганы»	1		
8.	Протеза, эпитеза, эпентеза.	1		
9.	Графика. Алфавит.	1		
10.	Ъ болгаш Ъ демдектерни хереглээри.	1		
11.	Слог. Ударение.	1		
12.	Сөстү шын көжүрери.	1		
Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы – 6				
13.	Сөстөрнин уткалыг кезектери.	1		
14.	Хевир тургузар кожумактар.	1		
15.	Хыналда диктант	1		
16.	Частырыглар-биле ажыл	1		
17.	Өскертилге кожумактары	1		

18.	Дөс дугайында билиг.	1		
19.	Морфологтут, синтаксистиг болгаш хураангайлаашкын аргазы	1		
20.	Практиктиг ажылдар: сос тургузуунга сайгарылгалар	1		
21.	ЧСК. Созуглел-биле ажыл «Ава сеткили»	1		
Морфология – 11				
22.	Тускай чугаа кезектери.	1		
23.	ЧСК. Дыннадыг «Ак чемнер»			
24.	Чуве ады.	1		
25.	Демдек ады.	1		
26.	Сан ады.	1		
27.	Кылыг сөзүнүн наклонениелери.	1		
28.	Наречие.	1		
29.	Ат орну, оон бөлүктери.	1		
30.	Дузалаал чугаа кезектери.	1		
31.	Эдеринчи, эвилел, артынчы.	1		
32.	Аян сөзү.	1		
33.	Практиктиг ажылдар: морфологтут сайгарылга	1		
34.	Хыналда диктант «Шагар-оътта шалын»	1		
35.	Частырыглар-биле ажыл.	1		

12 класска тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары:

- өөреникчилерниң 5-9 класстарга фонетика, графика, лексика, фразеология, сөс чогаадылгасы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), орфография, пунктуация, стилистика талазы-биле алган тодаргай билиглерин улам ханыладып системажыдар;
- шын бижиириниң (орфография) бижик демдектерин салырының (пунктуация) чаңчылдарын быжыглаар;
- өөреникчилерге литературлуг дылдың нормаларын шиңгээттирер, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаа культуразын улам бедидер;
- төрөөн дылынга ынак болгаш камныг болурунга кижизидер, оон байлаан шиңгээдип алырынга өөреникчилерни хандыкшыдар;
- оларның билиглерни боттары чедип алырынче чүткүлүн деткип, ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле худа ажылдап билиринге чаңчыктырар;

- дыл материалын ажыглап, өөреникчилерниң мөзү-шынар талазы-биле кижизидилгезин боттандырыр.

«Тыва дыл» деп эртемниң школаның өөредилге планында туружу

Федералдыг базистиг өөредилге планында Россия Федерациязының бүгү-ле школаларына төрөөн дылды албан өөренири көрдүнгөн. Ынчангаш чылда ниитизи-биле 35 шактың дургузунда уруглар ук эртемни өөренир.

Өөредилге ному: Ойдан-оол А.К., Ондар Б.К., Доржу К.Б., Е. М. Куулар Тыва дыл 10-11 класс. Кызыл – 2007ч.

Ниитизи-биле бүдүн чылда шупту 35 шак. Неделяда 1 катап кээр. Оон иштинде чугаа сайзырадылгазы – 3 шак, хыналда ажылдар – 3 шак

12 класска тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу:

12 класска «Дыл дугайында ниити билиг», «Орфография», «Грамматика (синтаксис болгаш пунктуация)» деп темаларны катаптап системажыдар. Дылды ажыглаарының практиктиг айтырыгларын база ол темаларны өөредири-биле чергелештир улуг блоктар кылдыр берген.

Дыл дугайында ниити билиг – 1 ш.

Орфография – 4 шак

Синтаксис болгаш пунктуация - 14 ш

Сөзүглел – 3 ш.

Чугаа сайзырадырының кичээлдери – 5 ш.

Хыналда ажылдар – 3 шак.

Частырыглар-биле ажылдар – 3 ш.

Практиктиг кичээлдер – 3 ш.

Кол-кол мергежилдер болгаш чаңчылдар.

12 классты доозуп тура, өөреникчилер дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алыр:

- төрөөн дылының байлак сөс курлавырлыын, ооң кижги бүрүзүнүн амыдыралына ужур-дузанын практика кырынга көргүзер;
- теориялыг билиглерни шингээди алыры-биле кады өөреникчилер төрөөн чугаазын сайзырадыр, дылдың уран аргаларын, синонимнерни, антонимнерни, чүүл-бүрү бүдүштүг домактарны... ажыглап билир;
- шын бижиириниң болгаш бижик демдээн шын салырының чаңчылдарын чедип алыр;
- домактың тургузуун сайгарып билир;

- сөзүглел-билде ажылдап тургаш, бодалдарын шын, тода илередип билир.

Календарь-тематиктиг планнаашкын

Клазы 12«А»

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Үези	
			План ёзугаар	Херек кырында
1	Кириилде кичээл. Дыл эртеми болгаш ооң бөлүктери. Тыва дылдың шинчээчилери	1		
Орфография – 4 шак				
2	Хыналда диктант «Ойнап тур бис»	1		
3	Частырыглар-биле ажыл. Шын бижилгениң берге таварылгалары. Тыва орфографияның үндезиннери	1		
4	Тыва орфографияның үндезиннери	1		
5	Й үннүг үжүктөрлиг сөстөрнүң болгаш өк-биле адаар ажык үннернүң шын бижилгези.	1		
6	Нарын сөстөрнүң шын бижилгези	1		
7	Дефистеп бижиир нарын сөстөр	1		
Синтаксис болгаш пунктуация – 13 шак				
8	Синтаксис болгаш пунктуация. Сөс каттыжышкыны	1		
9	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл «Аңгыр оолдары»	1		
10	Бөдүүн домак	1		
11	ЧСК Чогаадыг-тоожуушкун «Баштайгы башкым дугайында сактыышкыннар»	1		
12	Домактың чугула кижигүннери	1		
13	Домактың ийиги черге кижигүннери	1		
14	Бөдүүн домактың янзылары	1		
15	1-ги чартык чылдың хыналда ажылы	1		
16	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл К.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем»	1		
17	Частырыглар-биле ажыл. Нарынчиттыңган домактар	1		
18	ЧСК «Амгы үениң аныяк кижизи кандыг болурул?»	1		
19	Нарын домак.	1		
20	Чагырышпаан нарын домак	1		
21	Чагырышкан нарын домак	1		
22	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл «Куу»	1		
23	ЧКНД синтаксистиг сайгарылгазы	1		
24	Нарын синтаксистиг конструкция	1		

25	НСК синтаксистиг сайгарылгазы	1		
26	Практиктиг ажилдар: синтаксистиг сайгарылгалар	1		
27	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар	1		
28	Практиктиг ажилдар: сөзүглелдер-биле ажил	1		
29	Пунктуация	1		
Сөзүглел – 3				
30	Сөзүглел дугайында билиг. Абзац	1		
31	Бижимел чугааның янзылары	1		
32	Чугааның стильдери	1		
33	Практиктиг ажилдар: сөзүглелдер-биле ажил	1		
34	Чыл төнчүзүнүн хыналда ажылы	1		
35	Частырыглар-биле ажил	1		

Календарь-тематиктиг планнаашкын

Клазы 12Б

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Үези	
			План ёзугаар	Херек кырында
1	Кириилде кичээл. Дыл эртеми болгаш ооң бөлүктөри. Тыва дылдың шинчээчилери	1		
Орфография – 4 шак				
2	Хыналда диктант «Ойнап тур бис»	1		
3	Частырыглар-биле ажыл. Шын бижилгениң берге таварылгалары. Тыва орфографияның үндезиннери	1		
4	Тыва орфографияның үндезиннери	1		
5	Й үннүг үжүктөрлиг сөстөрнүң болгаш өк-биле адаар ажык үннөрнүң шын бижилгези.	1		
6	Нарын сөстөрнүң шын бижилгези	1		
7	Дефистеп бижиир нарын сөстөр	1		
Синтаксис болгаш пунктуация – 13 шак				
8	Синтаксис болгаш пунктуация. Сөс каттыжышкыны	1		
9	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл «Аңгыр оолдары»	1		
10	Бөдүүн домак	1		
11	ЧСК Чогаадыг-тоожуушкун «Баштайгы башкым дугайында сактыышкыннар»	1		
12	Домактың чугула кижигүннери	1		
13	Домактың ийиги черге кижигүннери	1		
14	Бөдүүн домактың янзылары	1		
15	1-ги чартык чылдың хыналда ажылы	1		
16	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл К.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем»	1		
17	Частырыглар-биле ажыл. Нарынчыттың домактар	1		
18	ЧСК «Амгы үениң аныяк кижизи кандыг болурул?»	1		
19	Нарын домак.	1		
20	Чагырышпаан нарын домак	1		
21	Чагырышкан нарын домак	1		
22	ЧСК Сөзүглел-биле ажыл «Куу»	1		
23	ЧКНД синтаксистиг сайгарылгазы	1		
24	Нарын синтаксистиг конструкция	1		
25	НСК синтаксистиг сайгарылгазы	1		
26	Практиктиг ажылдар: синтаксистиг	1		

	сайгарылгалар			
27	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар	1		
28	Практиктиг ажылдар: сөзүглелдер-биле ажыл	1		
29	Пунктуация	1		
Сөзүглел – 3				
30	Сөзүглел дугайында билиг. Абзац	1		
31	Бижимел чугааның янзылары	1		
32	Чугааның стильдери	1		
33	Практиктиг ажылдар: сөзүглелдер-биле ажыл	1		
34	Чыл төнчүзүнүң хыналда ажылы	1		
35	Частырыглар-биле ажыл	1		

Литература даңзызы:

1. Тыва Республиканың өөредилге, эртем яамызының болгаш Национал школа хөгжүдөр институттуң сүмелээни тыва дылга чижек өөредилге программасы. Авторлары: Ш.Ч. Сат, А.К. Ойдан-оол, Н.Д. Сувандии, К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар. Кызыл, 2017ч. (эдилгелиг үндүрүлгези).

2. Өөредилге ному. А.К. Ойдан-оол, Б.К. Ондар, К.Б. Доржу, Е.М. Куулар. Тыва дыл. 10-11 класс. Кызыл, 2006.

3. С.Т-С. Ооржак, М.Ч. Ооржак. 1) Диктантылар чыындызы. 5-9 класс;
2) Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс.

5. Аңгы-аңгы таблицалар болгаш схемалар, сюжеттиг чуруктар.

6. Янзы-бүрү словарьлар болгаш сөзүглелдер.

7. Тыва дылдың шинчээчилериниң эртем ажылдары.

8. Башкының дылдың адырларының аайы-биле тургускан тестери.

9. Хыналда карточкалар.